

УДК 711.4.01

Г. Є. Кознарська

к. арх., доц. Національний університет «Львівська політехніка»

ПРИНЦИПИ РОЗТАШУВАННЯ САКРАЛЬНИХ СПОРУД В СИСТЕМІ МІСТА

Анотація: досліджено композиційні, функціональні та канонічні принципи розташування сакральних споруд та їх значення для формування образу міста.

Ключові слова: сакральна споруда, храм, простір міста, композиція, функція, орієнтація, канони.

Постановка проблеми. Для кожної місцевості церква є виявом духовних і естетичних потреб людей, які там проживають. Саме вона завжди формувала світогляд, культуру, смак мешканців. Від давніх часів кожна громада намагалась втілити все прекрасне у церковній будівлі. Значна увага надавалась не лише архітектурі, але й внутрішньому оздобленню. Проте, місце під будівництво святині також вибирали ретельно. Адже, саме сакральні споруди були основою для формування загального силуету міста. Тому, при розташуванні церкви важливо забезпечити ряд містобудівельних умов та дотримання канонів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідження на тему канонічної орієнтації церковних споруд проводили у своїх працях П.А.Раппопорт [1] і Г. Казаков [2]. Зокрема Г. Казаков описав процес закладення давньоруського храму так: «Якщо уявити себе на місці майбутньої храмової споруди, будівництво якої в давньоруські часи буде вестися без знайомих нам креслень і геодезичних приладів, то можна побачити наступну ситуацію. Ранком святкового дня, відведеного за церковним календарем особі певного святого покровителя, якому в подальшому буде присвячена вся атрибутика храму, промені Сонця освітлюють спеціально встановлений вертикально стовп, від якого на землю падає довга тінь. Положення тіні фіксується в другій точці ще одним стовпчиком або якимось іншим предметом, і далі лінію, яка проходить через ці дві зафіксовані точки, використовують як головну священну вісь, вісь симетрії для розмітки плану майбутньої споруди. Природно, що з початку відносно неї прямо на землі розмічають фундаменти під стіни і окремі опори. В деяких випадках для того, щоб земляні роботи вести у розталому ґрунті з моменту закладки храмової споруди до моменту початку будівництва треба було зачекати кілька днів або тижнів.» [2, 135-136]. Ю. Криворучко, досліджуючи формування історичного сакрального ландшафту міста, зазначив «Сакральні об'єкти в архітектурно-розпланувальній структурі

міста підпорядковуються певній ієрархії, яка і визначає значущість їх у формуванні міського образу. За таким принципом всі сакральні споруди можна поділити на об'єкти першого рівня, які створюють образ цілого міста і локальні, які не домінують в силуеті, але формують образ окремого району, площі чи вулиці.» [3] Композиційні чинники формування простору міста досліджували у своїх працях Лінч К. [5, 6], Зітте К. [7], Цайдлер Э. [8], Вейхерт К. [9], Іконніков А. [10], Кириллова Л., Покровський И., Рожин И. [11], Тіц А. [12], Баранов Н. [13], Посацький Б. [14, 15] та ін.

Виклад основного матеріалу.

Розташування об'єктів сакральної архітектури в системі міста є дуже складним і відповідальним процесом. Адже, після освячення, не лише споруда, але й місце на якому споруджений храм набуває сакрального значення. Тому, потрібно з особливою ретельністю віднестись до вибору ділянки і закладення святині. Серед основних принципів, яких необхідно дотримуватись при цьому слід виділити композиційні, функціональні і канонічні.

1. Композиційні принципи. Здавна, для розташування храму вибирали найгарніше і найвище місце у ландшафті, щоб підкреслити велич і духовну значимість. Києво-Печерська Лавра, Собор Святої Софії, Андріївська церква у Києві, собор Святого Юра у Львові, Костел святого Івана Хрестителя у Білій Церкві та багато інших українських храмів були закладені за цим принципом. У деяких місцевостях, церкву будували на такій високій горі, що потрібно було докласти чималих фізичних зусиль щоб дійти до неї (наприклад, церква Благовіщення Пр.Богородиці у с.Тучне, Перемишлянського району, Львівської області).

Проте, значно складніше виділити у просторовій структурі міста сакральний об'єкт, де ландшафт не наділений необхідними естетичними якостями. Цікавий прийом застосовують у східних країнах. У арабських містах, де переважає рівнинна місцевість і майже відсутнє озеленення, серед щільної житлової забудови виразно виділена простора площа з мечеттю (рис.1). У цьому випадку дуже вдало використаний ефект граничного видового пункту, коли після перебування тривалий час у системі з обмеженою видимістю ми потрапляємо у відкритий простір, різко змінюється яскравість світла, можливість широкого погляду. У такий спосіб бачення сакральний об'єкт сприймається більш величним і грандіозним.

Вдалі прийоми виділення сакральних об'єктів у просторовій структурі міста застосовувались у Європі. Для найкращого сприйняття архітектури, згідно теорії бачення, необхідно забезпечити оптимальний вертикальний кут споглядання 27° (тобто, відстань, що рівна дві висоти об'єкту). Тому, часто перед храмом влаштовувалась видовжена площа, з якої можна роздивитись все

багатство архітектури. За цим принципом організовані площі перед Собором Св. Петра у Римі (рис. 2а), Собором Святого Марка у Венеції (рис. 2б), Кафедральним собором у Мілані (рис. 2в), Собором Паризької Богоматері (рис. 2г) та ін.

Рис. 1. Мечеть Масджид ан-Набаві в Медіні

Цікавим є також принцип орієнтації вулиць та проспектів на сакральну споруду, який також був поширений у історичних європейських містах. Значимість храму у цьому випадку підсилювалась за рахунок ведучих ліній та площин, в якості яких виступають фасади навколишніх рядових будинків, що провадять погляд безпосередньо на замикаючий вулицю храм (рис. 3).

Необхідно також пам'ятати, що церква виступає композиційним акцентом та домінантою, орієнтиром на місцевості і формувальником загального силуету міста. Тому, при розташуванні, необхідно враховувати масштаб навколишньої забудови і дотриматись певної ієрархії. Особливо важливо витримати співрозмірність у районах багатоповерхової забудови.

2. Функціональні принципи. Першочергова функція храму: зв'язок людини з Богом. Тому, архітектор повинен створити сприятливі умови, щоб цей зв'язок був забезпечений. Окрім влаштування відповідної просторової структури храму, помірною освітлення інтер'єру, який підсилює духовний зв'язок, додає відчуття таїнства, також необхідно забезпечити доступність до самої споруди. Доцільно площу перед храмом зв'язати з основними пішохідними комунікаціями, забезпечивши візуальний зв'язок з основних напрямків. Також, потрібно передбачити стоянку для автомобілів парафіян у зоні пішохідної доступності та зручні пішохідні зв'язки від зупинок громадського транспорту.

Рис. 2. Приклади влаштування площ перед сакральними спорудами: а – собор Святого Петра у Римі; б – собор Святого Марка у Венеції; в – кафедральний собор у Мілані; г – собор Паризької Богоматері.

Рис. 3. Приклади вулиць, завершених сакральними спорудами:
а – Краків; б – Париж; в – Львів.

3. *Канонічні принципи.* Окрім композиційних та функціональних принципів розташування сакральних об'єктів в системі міста, необхідно витримати і канонічні. Канонічна орієнтація храму залежить від віровизнання та обряду, до якого належить громада. Мусульмани моляться у бік найбільшої святині Ісламу – Кааби. Відповідно, священна вісь мечеті орієнтована у бік Мекки. Християни, в залежності від приналежності до обряду – на схід або захід. Українські церкви, у відповідності до східного обряду, мають бути канонічно орієнтовані на Схід. Але, річ у тім, що географічний схід відрізняється від астрономічного сходу сонця на досить значну величину. Для Львова, наприклад, який знаходиться на широті 50° , на географічному сході Сонце сходить лише 22 березня і 22 вересня. 22 червня точка астрономічного сходу сонця зміщується на $38,2^{\circ}$ північніше, а 22 грудня — на $38,2^{\circ}$ південніше. Отже різниця між астрономічним сходом Сонця 22 грудня і 22 червня становить $76,4^{\circ}$ (Рис. 4). І чим північніше місцевість — тим більша різниці неспівпадіння (для південної півкулі Землі буде навпаки).

У зв'язку з тим, що наші предки більше керувались сходом Сонця, а не географічним сходом, ми маємо значне відхилення від чіткої орієнтації. Саме по відхиленню священної осі від географічного сходу – ми можемо визначити день закладення давніх церков і, відповідно, визначити якому святому вона була присвячена.

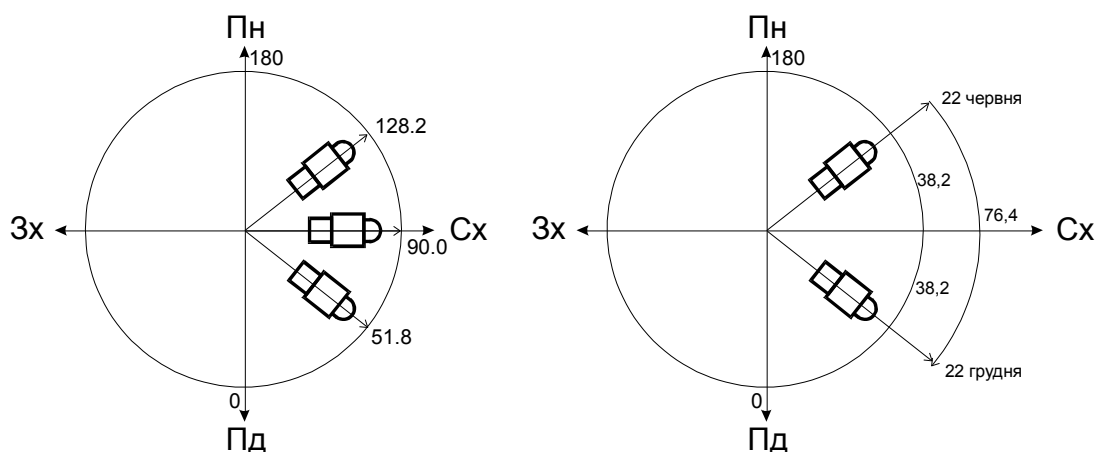

Рис. 4. Різниця між географічним та астрономічним сходом Сонця для широти 50°

Висновок.

Кожен елемент просторового середовища повинен мати не лише свою форму, але й отримати найоптимальніше місце розташування. Сакральні споруди є основою для побудови композиційної структури міста всіх рівнів: від вертикальних доміант району до утворення загальноміського силуету.

Сприйняття об'єктів архітектури залежить не лише від оригінальної форми, але й від вдалого розташування у просторовій структурі міста. Серед основних принципів, яких слід дотримуватись при закладенні храму необхідно виділити композиційні, функціональні та канонічні. Композиційні принципи дозволять підкреслити сакральне значення храму, функціональні – зв'язок людини з Богом, канонічні – дотримання традиції обряду.

Література

1. Раппопорт П.А. Ориентация древнерусских церквей // Краткие сообщения 139: Славяно-русская археология.— Москва: Наука, 1974.— С.43-48.
2. Казаков Г. До питання про орієнтацію храмових споруд за сторонами світу. // Проблеми містобудування Західної України: Тези міжнародної конференції, присвяченої 80-літтю кафедри «Містобудування».— Львів: ДУ «Львівська політехніка», 1994.— С.135-136.
3. Криворучко Ю.І. Формування історичного сакрального ландшафту Львова XVIII ст. // Досвід та перспективи розвитку міст України: Збірник наукових праць, Київ: Діпромісто, 2006. — №11. — С.34-64.
4. Криворучко Ю.І. Місто і святість // Галицька брама, 2000. — №1-2. — 17 с
5. Линч К. Совершенная форма в градостроительстве: Пер. с англ. М.: Стройиздат, 1986. 264 с.
6. Линч К. Образ города / Пер. с англ., сост. Иконников А.В. М.: Стройиздат, 1982. 328 с.
7. Зитте К. Художественные основы градостроительства: Пер. с нем. М.: Стройиздат, 1993. — 255 с.
8. Цайдлер Э. Многофункциональная архитектура.— Москва: Стройиздат, 1988.

9. Wejchert Kazimierz. Elementy kompozycji urbanistycznej. — Warszawa: «Arkady», 1984.
10. Иконников А. Архитектура города: эстетические проблемы композиции.— Москва, 1972.—216 с.
11. Кириллова Л., Покровский И., Рожин И. Композиция в современной архитектуре.— Москва: Стройиздат, 1973.
12. Основы архитектурной композиции и проектирования (под ред. Тица А.).— Киев: «Вища школа», 1976.—256 с.
13. Баранов Н. Силуэт города.— Л.: Стройиздат Ленингр. отд-ние, 1980.— 184 с.
14. Посацький Б.С. Формування архітектурного образу міста. Навчальний посібник.— Львів, 1993.— 108 с.
15. Посацький Б. Простір міста і міська культура (на зламі XX-XXI ст.)— Львів: НУ «Львівська політехніка», 2007.— 208 с.

Аннотация

Исследованы композиционные, функциональные и канонические принципы расположения сакральных сооружений и их значение для формирования облика города.

Ключові слова: сакральна споруда, храм, простір міста, композиція, функція, орієнтація, канони.

Annotation

Researched compositional, functional and canonical principles of placing sacred buildings and their importance for the formation appearance of the city.

УДК 72.01

Ю.Р. Дмба

кандидат архітектури, доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

ЕКСПОНУВАННЯ ПРОЕКТНИХ ВИРІШЕНЬ У КНЯЖУ ДОБУ

Анотація: у статті проаналізовано способи та практичні методи, використовувані будівничими для представлення проектних вирішень у архітектурній діяльності давньоруського періоду.

Ключові слова: архітектура, Русь, проектні вирішення, описи, креслення, моделі.

Постановка проблеми. До нашого часу дійшла лише поверхнева уява про способи представлення проектів у давньоруську добу, які давали можливість будівничому/архітектору приймати професійні рішення щодо форм та пропорційних співвідношень майбутньої споруди і демонструвати проектне вирішення перед замовником. У історично-архітектурних дослідженнях це питання лишилося малодослідженим, а форма вираження архітектурної ідеї